

MODERNLEŞME İDEOLOJİSİ OLARAK ATATÜRKÇÜLÜK

Prof. Dr. İSMET GİRİTLİ

— I —

1981'de Türkiye'de ve Dünya'da kutlanan Atatürk'ün 100. Doğum Yılı dolayısıyla yazılan ve söylenenlerin büyük kısmı, geçmiş yıllarda olduğu gibi, "Atatürk Olayı"na daha ziyade mazide yaşanmış parlak bir tarihi olay olarak bakmaktadır. Oysa önemli olan Atatürk'ün bize bıraktığı "fikrî miras" Kemalizmin bugün de yaşayan bir ideoloji olduğunun vurgulanması ve Türkiye'nin bugünkü ve yarınki güncel sorunlarının çözümünde kullanılabilecek bir inanç sistemini, aksiyon programını ve pragmatik metodunu da oluşturduğunun anlatılması ve anlaşılmasıdır.

Zira yıllar süren araştırmalardan sonra vardığımız sonuca göre; Kemalizm siyasal, ekonomik ve kültürel alanda bir "Çağdaş Türkiye"yi amaçlamakta ve bu nedenle bir "Ulusal Modernleşme İdeolojisi"ni meydana getirmektedir. Atatürk 5 Kasım 1925 tarihinde Ankara Hukuk Mektebini açış nutkunda özetle şunları söyler: "Türk İnkılâbı nedir?.. Bugünkü devletimizin şekli, asırlardan beri gelen eski şekilleri bertaraf eden en müttekâmil tarz olmuştur." Milletın varlığının devamı için fertleri arasında düşündüğü ortak bağılılık asırlardan beri gelen şekil ve mahiyetini değiştirmiş, yani millet dinî ve mezhebî bağılılık yerine, Türk milliyeti bağı ile fertlerini toplamıştır.

Öte yandan Mustafa Kemal, aynı yılın 30 Ağustos günü Kastamonu'da yaptığı konuşmada şunları söylüyordu: "Efendiler! Yaptığımız ve yapmakta olduğumuz devrimlerin amacı; Türkiye Cumhuriyeti halkını tümünden çağdaş ve bütün anlam ve biçimleri ile uygar bir toplum durumuna ulaştırmaktır."

Nihayet, Afet İnan'ın Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler adlı kitabında da belirtildiği gibi, Ulu Önder 4 Haziran 1933'de kendi el yazıları ile "İnkılâp - Devrim"i şöyle açıklar: "Devrim... Türk milletini son asırlarda geri bırakmış olan müesseseleri yıkarak, yerlerine, milletın en yüksek medenî icaplara göre ilerlemesini temin edecek yeni müesseseleri koymuş olmaktadır."

Sadece bu beyanlardan dahi Kemalist Devrimin amacının “Ulusal Modernleşme” yi sağlamak olduğu anlaşılmaktadır. Öyle ise Mustafa Kemal Atatürk’ün önderliğinde gerçekleşen Türk Devrimi bir ulusal bağımsızlık ve çağdaşlaşma hareketinin adıdır. Bu toplumsal yeniden biçimleniştir. Ulusal bağımsızlığı ve özgür düşünce ile insan onurunu temel aldığı için hümanizme dayalı bir Türk Rönesansıdır.

Gerçekten 14. yüzyılda İtalya’da başlayan ve diğer Avrupa ülkelerine yayılan kültürel ve fikrî hareket, Avrupa toplumunu orta çağdan modern çağa geçirmekte ve “Rönesans” olarak adlandırılmaktadır. Rönesansın düşünce sistemi olan hümanizm ise; orta çağın dinî otoritesine ve davranışlarına karşı lâik bir ayaklanmayı oluşturmakta ve kişi özgürlüğü ile insan onuruna önem veren eski Grek ve Latin fikrî mirasını ihya etmektedir. 16. yüzyılda Avrupa’nın süper gücü olan Osmanlı İmparatorluğu’nun daha sonra Avrupa karşısında yenik düşmesinin ve “Hasta Adam” durumuna gelmesinin başlıca nedeni; bu dönemleri ve bu nasyonalist ve bilimci çağın ürünü olan endüstri devrimini yaşamamış olmasıdır. İşte Kemalist Devrim; bunun içindir ki Türk toplumunda lâik bir dünya anlayışı temeli üzerinde yükselen akıl-bilim çağını etkin biçimde açmış, kısaca; lâiklik, Atatürkçü düşüncesinin ve devriminin genel bir niteliği olmuştur.

Lâik dünya ve toplum anlayışını uygulamaya geçiren bu devrimlerin hepsi Türk toplumunu ve Türk insanını “Çağdaş - Modern” bir toplum ve insan haline getirmeyi amaçlamakta ve bundan da önemlisi, ulusal sorunlarımızın bundan sonraki çözümleri için bize bir aksiyon programı ve sağlam bir yöntem sunmaktadır.

Öyle ise Mustafa Kemal Atatürk ve Kemalizmi sadece geçmişte yaşanmış bir parlak olay olarak anmak, hem yetersiz, hem de yanlıştır. Önemli olan, Türk toplumunun her alanda modernleşmesinin reçetesini içeren Kemalizmin günlük hayata uygulanmasıdır. Türk toplumunun örneğin, turizm hedefine ulaşması için otel, motel, yol, otomatik telefon, su, yeterli demiryolu ve havayolu gibi alt yapı tesisleri ile hizmetleri çağdaş seviyeye getirmesi lâzımdır. Enerji sorunu ile nüfus patlaması sorununu çözümlemek için çağımızın akılcı-bilimci yaklaşımlarına ihtiyaç vardır. Havagazı ve su yerine musluklardan hava hortumlarının gelmesini önlemek, kısaca kamu hizmetlerini çağımızın gereklerine uygun olarak “sürekli” ve “kesintisiz” bir hale getirmek dahi Kemalizmin basit ve asgarî bir icabıdır. Görülüyor ki Kemalizm esas itibarıyla sadece övgü ve büyük lâf değil, modernleşmenin günlük yaşantıya sokulmasıdır.

— II —

Kemalizmin bir “Ulusal Modernleşme” ideolojisi olduğuna ve milliyetçilik dışında pragmatizm, lâiklik, ulusal egemenlik ve ampirik devletçilik gibi ilkelere de dayanan sürekli bir dinamizmi oluşturduğuna inanıyoruz.

Japonya’nın Osaka Üniversitesi Profesörlerinden Masakazu Yamazaki bir makalesinde modernleşmeyi, Marksizm-Leninizm ve katı sağ kanat muhafazakârlığı gibi katı ideolojilerden farklı ve bir “yaşam tarzı” anlamında, yumuşak, plüralist ve esnek bir ideoloji olarak kabul etmiş ve bunun lâiklik, pragmatik, akılcı ve ulusal çıkarları gözetmek gibi nitelikleri olduğunu söylemiştir.

Kemalist modernleşme modelinin Japonya’nın siyasal ve ekonomik modernleşmesi ile birçok paralellikler taşıması “Japonya örneği”nin gözden uzak tutulmaması gereğini ortaya koymaktadır. Gerçekten Japonya’nın 1868’de başlayan “Meiji Dönemi”nde modernleşme hamlesine girişmesinde başlıca faktör, Türk örneğinde olduğu gibi Batı teknolojisinin üstünlüğünün anlaşılması ve uçurumun bir an önce kapatılması arzusudur. Bu nedenle bütün modernleşme hareketlerinde genellikle görüldüğü gibi Japon modernleşmesinin temelinde de ulusal çıkarları ön plâna alan “Milliyetçilik” akımının yattığı inkâr edilemez.

Japon modernleşmesinin kilit faktörü temel eğitim sistemi olmuş, Atatürk’ün 3 Mart 1924 tarihli Tevhid-i Tedrisat Kanununda olduğu gibi, temel eğitim, ulusal bütünleşmenin temel unsuru olarak ve denetim yönünden Millî Eğitim Bakanlığının tekeline terkedilmiştir. Tokugawa Döneminin dört ayrı sınıfa dayalı toplum düzenini de kaldıran ve “imtiyazsız, sınıfsız” halktan oluşan bir ulus yaratmayı amaçlayan Meiji Dönemi, bu konuda da süratli başarılarla ulaşmıştır.

Ülkede yeterli sermaye birikimi ve teknik bilgi ve imkânlar mevcut bulunmadığı için Meiji Dönemindeki endüstrileşme Atatürkçü Devletçilik ile bir paralellik arzemiş, devlet, çelik, çimento, porselen tuğla ve tekstil endüstrilerinin Batı kültür ve uygarlığı “Bunmeikaika - Uygarlık ve Aydınlik” sloganı ile alınmış, Meiji Döneminde “Wakon Yosair - Japon Ruhü ve Batı İlmü” sloganı ile ülkenin manevî ve kültürel cephesinin korunması öngörüldüğü halde, uygulamada Atatürk’ün daha sonraları belirttiği gibi, uygarlık ile kültürün bir bütün oluşturduğu anlaşılmıştır.

Japonya’nın siyasal ve özellikle ekonomik modernleşmede gösterdiği ve “mucize” olarak adlandırılan başarısının başlıca nedeni, milletçe kesinti-

siz ve zikzaksız bir şekilde sergilediği plânlı ve disiplinli çaba olmuştur. Atatürk'ün millete dayanması, güvenmesi ve bunun için milleti eğitime kararı Japonya ile benzerlikler arz etmektedir. Atatürk'ün "Bütüncü" çağdaşlaşma modeline karşı çıkanlar, Japon başarısının nedeni olarak bu ülkenin Batı'nın sadece ilim ve fennini aldığını ileri sürerler. Oysa Japonya Meiji Döneminden de önce, kendisine nazaran "Batı" olan Çin'den alfabe, edebî, artistik ve mimari türler, Budist ve Konfüçyüs dini ve birçok politik, hukukî ekonomik ve sosyal müesseseler şeklinde "kültürel ıktibas"ta bulunduğu için Japonya'nın daha sonraki modernleşme hamlesine tepkisi Osmanlı Devleti'ndekine nazaran daha az olmuştur. Bu suretle Japon modernleşmesinin de "Kemalist Devrim" gibi bir bakıma "total" olduğu söylenebilir.

Japonya'nın süratli ve sürekli modernleşmesinin bir diğer başlıca faktörü, bu ülkede dinin sadece "ahiret" işleri seviyesinde kalmasıdır. Prof. Edwin O. Reischauer; Konfüçyüs felsefesinden esinlenen Japonya'daki lâiklik eğiliminin Batı dünyasına nazaran en az üç yüz yıl daha önce başladığını yazmaktadır.

Kısaca Japonya'daki modernleşme akımı, Kemalist modernleşme modeline de benzer şekilde lâiklik, gerçekçilik, ampirik rasyonalizm, demecilik ve ulusçuluk gibi çeşitli temellere ve Batı dünyasını 16. yüzyıldan beri yöneten ilkelere dayanmaktadır.

— III —

"Atatürkçülük - Kemalizm"ın bir ideoloji olarak oluşturulması ve ideolojik arayış içinde bulunan Türk toplumunun ve gençlerin ulusal bir ideoloji etrafında birleştirilerek, Türkiye'ye ve Kemalizme düşman çevrelerin ideolojik tuzaklarına düşmekten kurtarılması hususu büyük önem taşımaktadır.

Öteden beri kanımız şudur ki, Atatürk'ün 100. Doğum Yıldönümü dolayısıyla yapılan çalışmaların gerisinde, ilerisi için bize kalacak en anlamlı ve hatta tek anlamlı eser, Kemalist ideolojinin oluşturularak Türk toplumunun ve genç kuşaklarının yararına sunulması ve Kemalizmin sadece mazide yaşanmış bir "tarihsel olay" değil, Türk toplumunun tüm sorunlarının çözümünde kullanılacak ve geleceğe dönük sürekli bir dinamizm anlamında bir "ulusal modernleşme" ideolojisi olduğunun anlatılmasıdır.

Öyleyse hareket noktası olacak baş sorun, çağımızda ve çağdaş siyaset biliminde "ideoloji" deyiminden ne anlaşılması gerektiğidir. "İdeoloji" de-

yiminin ilk kez Fransız Devrimi sırasında ortaya atıldığını ve 1796'da Destutt de Tracy tarafından kullanıldığını görüyoruz. Çağımızın ünlü siyaset bilimcisi Maurice Duverger'nin "Introduction a la Politique - Politikaya Giriş" adlı eserinde vurguladığı gibi, ideolojiler düşünce ve inanç sistemleridir. Nitekim, bu anlamda olmak üzere Duverger aynı eserinde "Marksist ideoloji" yanında ve dışında "liberal ideoloji", "muhafazakâr ideoloji" ve "milliyetçi ideoloji" gibi çeşitli düşünce ve inanç sistemlerini anlatmakta, kısaca ideoloji deyimini siyasal görüş ve inanç sistemi anlamında kullanmaktadır. Yine Prof. Duverger'in belirttiği gibi, ideolojinin bir düşünce tarzı olduğu ve siyasal aksiyonun programını oluşturduğu konusunda genel bir uzlaşma vardır.

Böyle olunca da , ulusal modernleşmenin inanç sistemini ve aksiyon programını oluşturan Kemalizmin, bir "ulusal modernleşme ideolojisi" olarak kabul edilmesi gayet doğaldır. Ne var ki, aralarında siyaset bilimcileri de bulunmak üzere bazı kimseler, bugün "çağdışı" olmuş bir "ideoloji kavramı"ndan hareket ederek ve ideolojilerin sadece Marksizm - Leninizm ya da Faşizm gibi kalıplaşmış görüşlere, dogmalara dayandıklarını sanarak, Kemalizmin bir ideoloji olarak anlaşılması gerektiği görüşüne karşı çıkmaktadırlar.

Oysa daha önce de yayınlarımızda vurguladığımız gibi çağımızda siyasal ideolojileri "dogmatik - totaliter" ve "pragmatik-demokratik" olarak ayırma düşüncesi yaygınlık kazanmıştır.

Aralarında "demokratik sosyalizm" ve "demokratik kapitalizm" de bulunmak üzere, tüm çağdaş özgürlükçü rejimlerin "demokratik" olan ideolojilerinin temeli "dogmatizm" değil, "rasyonal amprisizm" veya "pragmatizm"dir. "Mutlak" ve "değişmez gerçekleri" savunduğuna inanan ve fanatizme sürüklenen "dogmatizm"e karşılık, ilk kez John Locke tarafından temelleri gerçekleştirilen pragmatizm, "mutlak gerçek" yerine "deney"e yer verir; yani akıl ve bilimin gözlem ve bulgularına dayanan ve dolayısıyla zaman içinde değişen gerçekleri kabul eder.

"Kemalist ideoloji" açısından belirlenmesi gerekli en önemli husus, bu ideolojinin neden "totaliter-dogmatik" değil de, "demokratik-pragmatik" olduğudur. Devrin Millî Eğitim Bakanı Dr. Reşit Galip'in, Mustafa Kemal'e yönelttiği bir soruya, Atatürk'ün verdiği cevap şu olmuştur:

"Ben, manevî miras olarak hiçbir nas-ı katı, hiçbir dogma, hiçbir donmuş, kalıplaşmış düstur bırakmıyorum. Benim manevî mirasım ilim ve akıldır. Zaman süratle dönüyor... Böyle bir dünyada asla değişmeyecek

hükümler getirildiğini iddia etmek, aklın ve ilmin inkişafını inkâr etmek olur. Benden sonra beni benimsemek isteyenler, bu temel mihver üzerinde akıl ve ilmin rehberliğini kabul ederlerse manevî mirasçılarım olurlar.” Bu sözler Kemalizmin “pragmatik” niteliğini ortaya koymaya yeterlidir.

Öte yandan, Kemalizmin, bireysel özgürlük anlayışından ve bu anlayışın başlıca belgesi olan 1789 Fransız İnsan ve Vatandaş Hakları Beyannamesinden esinlendiğini bu belgede yer alan birçok esasın ve özellikle millî egemenlik ilkesinin millî mücadelenin ilk önemli vesikası olan “Amasya Genelgesi”nden başlayarak, Erzurum ve Sivas Kongresi kararlarında, 1921 ve 1924 Anayasalarında yer aldığını ve ayrıca Atatürk’ün tek partili rejiminin hedefinin plüralist toplum yaratmak olduğunu biliyor ve bunun için de Kemalist ideolojinin “demokratik” nitelik taşıdığını kabul ediyoruz.

“Pragmatik-demokratik” bir ulusal modernleşme ideolojisi olan Kemalizm, hem kalıplaşmış düşünceye karşıdır, hem de tüm yeniliklere ve çeşitliliğe açıktır. İdeolojiyi sadece, “kalıplaşmış düşünce” ve “yeniliklere ve çeşitliliğe açık olmayan siyasî görüş” anlamına almak, 1930’ların ve 1940’ların dünyasında egemen olan Stalinci Marksist-Leninst, Hitlerci Nasyonal-Sosyalist ve Mussolinici Faşist ideolojilerden kaynaklanan ve fakat bugün terkedilmiş bulunan ideoloji kavramını hortlatmak demektir.

Bir “ulusal çağdaşlaşma” ideolojisi olan ve akıl-bilime dayanan Kemalist ideolojinin hiç olmazsa ideoloji kavramının belirlenmesinde çağdaş siyaset ve bilimin yeri ve bulgularından yararlanmak, Kemalist yöntemin asgarî ve zorunlu gereğidir.

— IV —

Atatürk’ün 100. Doğum Yıldönümü dolayısıyla Orta Doğu’da milletlerarası ilk toplantı 25-27 Ekim 1981 tarihlerinde, Kudüs’ün İbrani Üniversitesine bağlı “Barışın Gelişmesi İçin Harry S. Truman Araştırma Enstitüsü” tarafından düzenlenmişti.

Amerikan, Fransız, İngiliz, Alman, Türk ve İsrail bilim adamlarının ve uzmanlarının katılması ile yapılan bu colloquimün kanaatimizce en önemli yönü, Atatürk devrim ve ilkelerini başka bir deyimle, “Atatürkçülük-Kemalizm”i bir “Modernleşme Hareketi” olarak ele almasıdır.

Bilindiği gibi, bu satırların yazarı öteden beri Kemalizmi bir “Modernleşme Hareketi” olarak ele almakta ve modernleşmenin inanç sis-

temini ve aksiyon programını da oluşturan Kemalizmin bu yüzden ve Maurice Duverger'in ideolojiler bakımından şart koştuğu bu nitelik dolayısıyla bir ideoloji olduğunu iddia etmektedir.

Nitekim sözü geçen Kudüs toplantısında "Modernleşme İdeolojisi" başlıklı bildiri ile toplantıyı açan, dünyaca ünlü sosyolog ve Kudüs İbrani Üniversitesi Modernleşme ve Karşılaştırmalı Uygarlıklar Araştırma Merkezi'nin koordinatörü Prof. Shammuel N. Eisenstadt da Kemalizmi veya profesörün deyimini kullanacak olursak "Türk Devrimi"ni bir modernleşme ideolojisi olarak kabul etmekte ve Atatürk Devrimini İngiliz, Fransız, Rus ve Çin Devrimleri arasında zikrederek, bunun ülkenin siyasal rejimine köklü bir değişim getirdiğini ve "Evrensel" bir nitelik taşıdığını vurgulamaktadır.

Yine Profesör Eisenstadt'a göre, bir modernleşme hareketinin ideoloji haline yükselebilmesi için "Kurumsal-İnstitutional" yönü yanında ve dışında bir "ideolojik" yönünün de bulunması gerekmekte, örneğin ulaşım ve ekonomik kalkınma modernleşmenin kurumsal yönünü oluştururken, lâiklik, rasyonalizm, pragmatizm gibi hareketler ve nitelikler modernleşmenin ideolojik yönünü temsil etmektedir.

"Modernleşme İdeolojileri"nin "Kısmî" veya "Total" olabileceğini vurgulayan Prof. Eisenstadt, Kemalist modernleşmeyi "Total-bütüncü" modernleşme ideolojisine bir örnek olarak göstermektedir.

Gerçekten "Kemalist Modernleşme" sadece siyasal ve ekonomik değil, kültürel çağdaşlaşmayı da öngördüğü için Osmanlı İmparatorluğu döneminde girilen "Kısmî" Modernleşme-Çağdaşlaşma-Batılılaşma hareketlerinden ayrılmakta ve "total-bütüncü" bir nitelik kazanmaktadır.

Kudüs'te yapılan "Atatürk ve Türkiye'nin Modernleşmesi" konulu milletlerarası colloquiuma katılan çeşitli ülkelerin bilim adamlarının çoğunluğu "Atatürkçülük-Kemalizm"i bir ideoloji olarak kabul etmelerine karşın, birkaç iştirakçi Kemalizmin dogmatik ve totaliter bir görüş olmasından hareket ederek, bu hareketin ideoloji olup olmadığı konusunda şüphe ve tereddütlerini belirtmişlerdir.

Bilindiği gibi, Kemalizmin bir ideoloji olduğu görüşüne karşı bazı buna benzer tereddüt ve itirazlar, memleketimizde de ortaya atılmış ve bu tarafımızdan cevaplandırılmıştı.

Daha evvel de vurguladığımız gibi, bu çeşit tereddütlerin kaynağı, günümüzde ideolojilerin artık ve sadece Marksizm-Leninizm ve Faşizm gi-

bi dogmatik ve totaliter ideolojilerden ibaret olmadığı görüşünün bilinmesindedir.

Gerçekten bugün bir inanç sistemini ve aksiyon programını oluşturan her dünya görüşü bir ideoloji olarak kabul edilmekte ve mesela demokratik sosyalizm, demokratik ve pragmatik ideolojilere bir örnek olarak gösterilmektedir.

Türkiye ile ilgili birçok araştırma ve yayınların sahibi olan İllinois Üniversitesi siyaset bilimcilerinden Prof. F. Tachau, Kudüs Colloquim'una sunduğu "Kemalist Türkiye'nin Siyasal Kültürü" başlıklı bildirisinde, Türkiye ile ilgili birçok yayınların sahibi bir başka Amerikalı siyaset bilimcisi olan Frederick W. Frey'e atıfta bulunarak, Türk siyasal kültürünün belirgin niteliklerinden birinin şümüllü ideolojilere eğilim olduğunu vurgulamıştır.

Kanaatimizce bu husus, bizim neden öteden beri Kemalist dünya görüşünü bir "İdeoloji" olarak sunduğumuzu ortaya koymakta ve Kemalizmin bir "Ulusal Modernleşme İdeolojisi" olarak saptanması ve ele alınması halinde, Türk siyasal hayatında mevcut bulunan tehlikeli "İdeolojik Boşluk"un Kemalizm ile doldurulabileceğini göstermektedir.